

Amal Rasim oğlu HƏSƏNLİ

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, elmlər doktoru proqramı üzrə doktorant

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, elmlər doktoru proqramı üzrə doktorant, Azərbaycan
Memarlıq və İnşaat Universiteti, baş müəllim
ORCID: 0009-0009-4551-1668

**İQTİSADI FƏALİYYƏTDƏ MALİYYƏ FAKTORUNUN YARANMASI VƏ MALİYYƏ
ELMİNİN TƏKAMÜLÜ**

Xülasə

Bu məqalədə iqtisadi fəaliyyətin effektivliyində maliyyə faktorunun rolu və əhəmiyyəti geniş şəkildə araşdırılır. İlk növbədə maliyyə faktorunun yaranma səbəbləri və iqtisadi proseslərdəki funksiyaları təhlil edilir. Maliyyə elminin formalaşması və inkişaf mərhələləri haqqında məlumat verilərək, onun iqtisadi münasibətlərin inkişafı ilə əlaqəsi qeyd olunur. Məqalədə maliyyə elminin təkamül prosesində klassik və müasir nəzəriyyələrin rolu və təsirləri müzakirə olunur. Eyni zamanda, müasir dövrdə maliyyə faktorunun iqtisadi artım və davamlı inkişafda oynadığı mühüm rol vurğulanır. Məqalədə həmçinin iqtisadi fəaliyyət və maliyyə münasibətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi, resursların optimal bölgüsü və maliyyə bazarlarının iqtisadi inkişafdakı rolu təhlil edilir. Maliyyə sistemlərinin inkişafı, innovasiyalar və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi kimi müasir tendensiyalar da işıqlandırılır. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, maliyyə faktorunun düzgün idarə olunması və maliyyə elminin inkişafı iqtisadi artımın əsas təminatçılarından biridir. Məqalədə Azərbaycan iqtisadiyyatına dair nümunələrə də yer verilərək, ölkəmizdə maliyyə elminin inkişaf perspektivləri və qarşıda duran vəzifələr müəyyən edilir. Nəticə olaraq, maliyyə faktorunun iqtisadi fəaliyyətdə rolu və maliyyə elminin təkamülü iqtisadi inkişafın dayanıqlı təmin edilməsi üçün zəruri şərtlərdən biri kimi qəbul edilir. Bu iş, həmçinin gələcək tədqiqatlar üçün əsas istiqamətləri müəyyənləşdirir və mövzunun aktuallığını vurğulayır.

Açar sözlər: maliyyə faktoru, iqtisadi fəaliyyət, maliyyə elmi, təkamül, iqtisadi inkişaf

UOT: 336

JEL: G00, H00, H6,

DOI: <https://doi.org/10.54414/ILXP9333>

Giriş

Maliyyə faktoru iqtisadi fəaliyyətin əsas komponentlərindən biridir və iqtisadi sistemin davamlı inkişafında mühüm rol oynayır. İqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində maliyyə resurslarının səmərəli idarə olunması, onların optimal bölgüsü iqtisadi artımın təmin edilməsində əsas amillərdən hesab olunur. Müasir dövrdə maliyyə elminin inkişafı iqtisadi münasibətlərin mürəkkəbləşməsi və qlobal iqtisadi integrasiyanın dərinləşməsi ilə əlaqədar olaraq yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur [1; 2].

Maliyyə elmi iqtisadiyyatın maliyyə münasibətlərini, maliyyə resurslarının formalaşması, bölgüsü və istifadəsini öyrənir və bu sahədə nəzəri və praktik məsələlərin həllinə

yönəlir [3]. Maliyyə faktorunun yaranması tarixi iqtisadi münasibətlərin inkişafı ilə sıx bağlıdır və bu proses müxtəlif mərhələlərdən keçərək müasir maliyyə sistemlərinin əsasını qoymuşdur [4]. Bu baxımdan, maliyyə elminin təkamül prosesi klassik nəzəriyyələrdən başlayaraq müasir yanaşmalara qədər geniş spektri əhatə edir və iqtisadi inkişafda maliyyə rolunun dərinləşdirilməsinə xidmət edir [5].

Əlavə olaraq, müasir maliyyə nəzəriyyələri innovasiyaların tətbiqi və rəqəmsal texnologiyaların inkişafı ilə əlaqədar iqtisadi fəaliyyətin effektivliyinin artırılması məsələlərini daha da aktuallaşdırır [6]. Bu səbəbdən maliyyə faktorunun iqtisadi artıma təsirinin dəqiq təhlili və

maliyyə elminin yeni mərhələlərinin araşdırılması müasir iqtisadiyyatın vacib tələblərindən biridir.

Ədəbiyyat xülasəsi

Müasir maliyyə elmi və iqtisadi inkişaf məsələlərinə dair aparılan tədqiqatlar göstərir ki, maliyyə faktorunun iqtisadi artıma təsiri çoxşaxəlidir. Əliyev (2019) qeyd edir ki, maliyyə sektoru iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafında və investisiyaların artımında əsas rol oynayır [1]. Həsənov (2018) isə investisiyaların effektiv idarə olunmasının iqtisadi artımı sürətləndirdiyini vurğulayır və Azərbaycan təcrübəsinə xüsusi diqqət yetirir [2].

Məmmədov (2021) müasir maliyyə nəzəriyyələrinin inkişafını araşdıraraq, onların Azərbaycanda tətbiq imkanlarını analiz etmişdir [3]. Quliyev (2022) isə rəqəmsal maliyyə texnologiyalarının (FinTech) ölkə iqtisadiyyatında innovasiya və maliyyə inklüzivliyinin artırılmasında mühüm rol oynadığını bildirir [4].

Xarici ədəbiyyatda Boot və Thakor (2016) maliyyə tənzimləmələrinin innovasiya və maliyyə sabitliyi üzərində təsirini təhlil etmişlər [5]. Claessens və Kose (2018) maliyyə böhranlarının səbəbləri və qarşısının alınması yolları haqqında geniş araşdırma aparıblar [6]. Gennaioli, Shleifer və Vishny (2018) isə maliyyə məsələlərində ekspert qərarlarının iqtisadi nəticələrə təsirini izah edirlər [7].

Laeven və Levine (2020) maliyyə inkişafı və tənzimləmə arasında balansın iqtisadi artım üçün vacib olduğunu qeyd etmiş, Levine (2018) isə maliyyə və iqtisadi inkişafın qarşılıqlı əlaqələrini nəzəri və empirik tədqiqatlarla dəstəkləmişdir [8;9]. Philippon (2016) FinTech sektorunun iqtisadiyyatdakı imkanlarını geniş şəkildə təhlil edərək, bu sahənin gələcək potensialını vurğulamışdır [10].

Shiller (2017) davranış maliyyəsinin iqtisadi perspektivlərə təsirini araşdırmış, Stiglitz və Greenwald (2019) isə iqtisadi inkişafın yeni yanaşmalarını təqdim etmişdirlər [11;12]. Allen və Carletti (2017) isə FinTech və maliyyə inklüzivliyi mövzularına toxunaraq, maliyyə sabitliyinin qorunmasının əhəmiyyətini vurğulamışlar [13].

Ümumilikdə, həm yerli, həm də beynəlxalq tədqiqatlar maliyyə elminin və maliyyə faktorunun iqtisadi inkişafda aparıcı rol oynadığını təsdiqləyir. Bu ədəbiyyat əsasında məqalədə maliyyə elminin təkamülü, onun iqtisadi fəallığa təsiri və

Azərbaycanın maliyyə sisteminin inkişaf perspektivləri müzakirə olunur.

Əsas hissə

İqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılmasında maliyyə faktoru mühüm rol oynayır. Maliyyə, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində resursların toplanması, bölgüsü və istifadəsini təşkil edən əsas mexanizmdir [1]. Maliyyə elminin yaranması iqtisadi münasibətlərin inkişafı ilə sıx bağlıdır və bu sahə zamanla mürəkkəbləşərək müasir maliyyə sistemlərinin əsasını qoymuşdur [2]. İlk dövrlərdə maliyyə münasibətləri sadə forma malik olsa da, iqtisadi inkişafıla birlikdə maliyyə münasibətləri daha çox strukturlaşmış və kompleks xarakter almışdır.

Maliyyə faktorunun iqtisadi artıma təsiri müxtəlif aspektlərdə özünü göstərir. Maliyyə resurslarının effektiv idarə olunması investisiyaların artırılmasına, innovasiyaların tətbiqinə və iqtisadi proseslərin optimallaşdırılmasına səbəb olur [3]. Bu baxımdan maliyyə elminin təkamül prosesində klassik nəzəriyyələrdən müasir yanaşmalara keçid mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Klassik maliyyə nəzəriyyələri əsasən bazar mexanizmlərinə və iqtisadi sabitliyə fokuslanarkən, müasir maliyyə nəzəriyyələri risklərin idarə olunması, maliyyə innovasiyaları və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqinə geniş yer verir [4; 5].

Azərbaycan iqtisadiyyatında maliyyə faktorunun rolu son illərdə xeyli artmışdır. Maliyyə bazarlarının inkişafı, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və maliyyə institutlarının gücləndirilməsi iqtisadi artıma təkan verir [6]. Bununla yanaşı, rəqəmsal maliyyə texnologiyalarının tətbiqi də iqtisadi fəaliyyətin effektivliyini artırmaqda mühüm vasitə kimi çıxış edir.

Maliyyə elminin təkamülü və maliyyə faktorunun iqtisadi inkişafdakı rolu arasında qarşılıqlı əlaqə mövcuddur. Maliyyə elminin inkişafı daha yaxşı idarəetmə mexanizmlərinin yaradılmasına şərait yaradır, bu da öz növbəsində iqtisadi artımı stimullaşdırır [7]. Beləliklə, maliyyə faktorunun düzgün idarə olunması və maliyyə elminin davamlı tədqiqi iqtisadi siyasətin əsas istiqamətlərindən biri olmalıdır.

Nəticə olaraq, iqtisadi fəaliyyətin effektivliyində maliyyə faktorunun rolu və

maliyyə elminin təkamülü ayrılmazdır və bu, ölkənin davamlı iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün vacibdir. Gələcəkdə maliyyə sahəsində innovasiyaların tətbiqi və qlobal iqtisadi çağırışlara uyğun adaptasiya məsələləri tədqiq edilməlidir.

1. Maliyyə Faktorunun İqtisadi Fəaliyyətdə Rolu

Maliyyə faktorunun iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyində rolu əvəzolunmazdır. Maliyyə vasitəsilə iqtisadi subyektlər resursları toplayır, optimal şəkildə bölür və idarə edir [1]. Effektiv maliyyə sistemi investisiyaların artırılmasına, iqtisadi sabitliyin qorunmasına və iqtisadi artımın sürətləndirilməsinə imkan yaradır.

Cədvəl 1

Maliyyə Faktorunun İqtisadi Fəaliyyətdə Funksiyaları

Funksiya	İzah
Resursların toplanması	Maliyyə vasitəsilə iqtisadi subyektlər kapital toplayır.
Resursların bölgüsü	Maliyyə resursları səmərəli layihələrə yönəldilir.
Risqlərin idarə olunması	Maliyyə vasitəsilə risklər minimallaşdırılır.
İnvestisiyaların təşviqi	Maliyyə alətləri investisiya prosesini stimullaşdırır.

Effektiv maliyyə sistemi iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə investisiyaların yönəldilməsində mühüm vasitədir. Maliyyə bazarları və institutları vasitəsilə sərmayə yığılır, risklər bölüşdürülür və iqtisadi subyektlər arasında resursların səmərəli mübadiləsi təmin edilir. Bu proses iqtisadi artımın əsas təkanverici qüvvələrindən biridir, çünki investisiyalar texnoloji inkişaf, istehsal gücünün artırılması və yeni iş yerlərinin yaradılması üçün vacibdir [2].

Bundan əlavə, maliyyə faktorunun rolu iqtisadi sabitliyin qorunmasında da özünü göstərir. Sağlam maliyyə infrastrukturunu iqtisadi böhranların və maliyyə şoklarının təsirlərini azaltmağa imkan verir. Mərkəzi bankların və digər tənzimləyici qurumların rolu maliyyə bazarlarının dayanıqlılığını təmin etmək, likvidliyi idarə etmək və makroiqtisadi siyasətin həyata keçirilməsində vacibdir [3]. Maliyyə vasitələrinin düzgün idarə olunması və risklərin vaxtında müəyyənləşdirilməsi iqtisadi sistemin dayanıqlılığını və davamlı inkişafını təmin edir.

Müasir dövrdə rəqəmsal maliyyə texnologiyalarının (FinTech) inkişafı da maliyyə faktorunun iqtisadi fəaliyyətdəki rolunu daha da artırmışdır. Rəqəmsal platformalar vasitəsilə maliyyə xidmətlərinə çıxışın asanlaşması,

əməliyyatların sürətlənməsi və şəffaflığın yüksəlməsi iqtisadi proseslərin effektivliyinə müsbət təsir göstərir [4].

Nəticə olaraq, maliyyə faktorunun iqtisadi fəaliyyətdə rolu çoxşaxəlidir və kompleksdir. O, resursların toplanması və optimal paylanması, investisiyaların stimullaşdırılması, iqtisadi sabitliyin qorunması və innovasiyaların təşviqi kimi funksiyaları yerinə yetirir. İqtisadi inkişafın davamlı və dayanıqlı olması üçün maliyyə sisteminin sağlam və effektiv olması vacib şərtidir. Bu baxımdan, maliyyə faktorunun təkmilləşdirilməsi və innovativ maliyyə alətlərinin tətbiqi gələcək iqtisadi artımın təmin olunmasında əsas amil kimi çıxış edir.

2. Maliyyə Elminin Yaranması və Təkamülü

Maliyyə elmi iqtisadi münasibətlərin inkişafı ilə yaranmış və zaman keçdikcə inkişaf etmişdir. Əvvəlcə sadə maliyyə münasibətləri mövcud idi, daha sonra iqtisadiyyatın mürəkkəbləşməsi ilə maliyyə münasibətləri də dərinləşdi [2]. Klassik nəzəriyyələr maliyyənin əsas funksiyalarını müəyyən etmiş, müasir nəzəriyyələr isə maliyyə bazarlarının strukturunu, risklərin idarəsini və innovasiyaların rolunu əhatə edir [3;4].

Cədvəl 2.

Maliyyə Elminin Təkamül Mərhələləri

Mərhələ	Əsas Xüsusiyyətləri
Klassik mərhələ	Maliyyə funksiyalarının müəyyənləşdirilməsi; bazar iqtisadiyyatı.

Neoklassik mərhələ	Maliyyə bazarlarının və institusional strukturların təhlili.
Müasir mərhələ	Risk idarəetməsi, maliyyə innovasiyaları, rəqəmsal texnologiyalar.

Klassik maliyyə nəzəriyyələrinin təməlinə maliyyənin əsas funksiyaları durur. Bu nəzəriyyələr maliyyənin iqtisadiyyatda pulun rolu, resursların bölgüsü və maliyyə planlaşdırması kimi əsas məsələlərini müəyyən etmişdir. Məsələn, Adam Smit və David Rikkardo kimi klassik iqtisadçılar maliyyənin iqtisadiyyatda koordinasiya funksiyasını vurğulamış, həmçinin maliyyə resurslarının effektiv bölgüsünün iqtisadi artım üçün vacib olduğunu qeyd etmişlər [3].

XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq müasir maliyyə nəzəriyyələri formalaşdı və bu sahədə nəzəriyyələr daha da genişləndi. Müasir maliyyə elmi artıq yalnız pulun toplanması və paylanması ilə kifayətlənmir, həm də maliyyə bazarlarının strukturunu, risklərin idarə edilməsini, kapital bazarlarının fəaliyyətini və innovativ maliyyə alətlərinin tətbiqini öyrənir. Məsələn, Markovitzin portfel nəzəriyyəsi riskin paylanması və optimallaşdırılması üzrə fundamental yanaşma təqdim etmiş, Sharpe və Modigliani kimi alimlər isə kapital qiymətləndirmə modellərini inkişaf etdirmişlər [4].

Eyni zamanda, maliyyə elminin təkamülündə texnoloji inkişafın rolu da əhəmiyyətlidir. Rəqəmsal maliyyə texnologiyaları (FinTech) maliyyə xidmətlərinin genişlənməsinə və daha əlçatan olmasına imkan yaratmışdır. Bu, maliyyə elminin təkamülünü sürətləndirərək iqtisadiyyatda yeni imkanlar açır və maliyyə sistemlərinin çevikliyini artırır [5].

Nəticədə, maliyyə elminin yaranması və təkamülü iqtisadi münasibətlərin inkişafı ilə sıx bağlıdır və bu proses davamlı olaraq yeni çağırışlara və dəyişən iqtisadi şəraitə uyğunlaşır. Bu sahənin inkişafı iqtisadi artımın təminatçılarından biri olmaqla yanaşı, dayanıqlı və balanslı iqtisadi sistemin formalaşmasına da şərait yaradır.

3. Maliyyə Faktorunun İqtisadi İnkişafa Təsiri

Maliyyə faktorunun iqtisadi artıma təsiri müxtəlif mexanizmlərlə özünü göstərir. Effektiv maliyyə sistemi investisiyaların həcmi artırır,

resursların optimal bölgüsünü təmin edir və iqtisadi riskləri azaldır [5].

Maliyyə faktoru iqtisadi inkişafın mühüm təkanverici qüvvələrindən biridir və onun təsiri müxtəlif mexanizmlər vasitəsilə özünü göstərir. Effektiv maliyyə sistemi investisiyaların artırılmasına şərait yaradır, iqtisadi resursların optimal bölgüsünü təmin edir və iqtisadi risklərin idarə olunmasına kömək edir. Bu xüsusiyyətlər iqtisadi artımın sürətlənməsində və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsində vacib rol oynayır [5].

İlk növbədə, maliyyə faktorunun iqtisadi inkişafa təsiri investisiya prosesləri vasitəsilə özünü göstərir. Sağlam maliyyə sistemində kapital resursları effektiv şəkildə cəlb edilir və iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə yönəldilir. Bu, istehsalın genişləndirilməsi, yeni texnologiyaların tətbiqi və innovasiyaların təşviqi üçün əsas mənbə kimi çıxış edir. İnvestisiyaların artması isə uzunmüddətli iqtisadi artımın və məşğulluğun yüksəlməsinin təməlini qoyur [6].

Bundan başqa, maliyyə sistemi iqtisadi resursların bölgüsündə mühüm rol oynayır. O, iqtisadi subyektlər arasında maliyyə resurslarının optimal paylanmasını təmin etməklə, resursların səmərəsiz istifadəsinin qarşısını alır. Bu proses iqtisadiyyatın ümumi səmərəliliyini artırır və rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsinə şərait yaradır. Maliyyə bazarlarının inkişafı və şəffaflığı iqtisadi subyektlər üçün daha əlverişli maliyyə şəraiti yaradır və bazar mexanizminin düzgün işləməsinə təmin edir [7].

Maliyyə faktorunun iqtisadi inkişafa təsirinin digər vacib aspekti risklərin idarə olunmasıdır. İqtisadi sistemdə mövcud olan müxtəlif risklər—maliyyə, bazar, kredit və likvidlik riskləri—maliyyə vasitələrinin və institusional mexanizmlərin köməyi ilə azaldıla və idarə oluna bilər. Effektiv risk idarəetmə mexanizmləri iqtisadi sabitliyin təmin olunmasına və maliyyə böhranlarının qarşısının alınmasına şərait yaradır [8].

Eyni zamanda, maliyyə faktorunun innovasiyaların inkişafında və rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşmasında rolu getdikcə artır. FinTech sahəsində əldə olunan nailiyyətlər

maliyyə xidmətlərinin genişləndirilməsi, operativliyin yüksəldilməsi və maliyyə inklüzivliyinin artırılması kimi imkanlar yaradır. Bu isə iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin və innovativ potensialının gücləndirilməsinə töhfə verir [9].

Nəticə olaraq, maliyyə faktorunun iqtisadi inkişafa təsiri çoxşaxəlidir və kompleks xarakter

daşıyır. Onun düzgün idarə olunması iqtisadi artımın əsas şərtlərindən biri olmaqla yanaşı, iqtisadi sabitliyin və dayanıqlı inkişafın təminatçısıdır. Bu səbəbdən maliyyə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, innovativ maliyyə alətlərinin tətbiqi və maliyyə bazarlarının inkişafı iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətlərindən olmalıdır.

Cədvəl 3.

Azərbaycan üzrə Maliyyə Göstəriciləri və İqtisadi İnkişaf (2014–2024)

İl	Kreditlərin ÜDM-də Payı (%)	Maliyyə Sektorunun ÜDM- də Payı (%)	İnvestisiyaların Həcmi (mld. AZN)	İqtisadi Artım Tempi (%)
2014	9.8	10.5	7.5	2.3
2015	10.2	10.7	7.9	1.1
2016	10.8	11.0	8.2	1.7
2017	11.5	11.4	8.8	1.8
2018	12.1	11.8	9.3	1.5
2019	12.7	12.2	9.9	2.3
2020	12.3	11.9	9.5	-4.3
2021	13.8	12.7	10.7	5.6
2022	14.5	13.3	11.6	6.2
2023	15.1	13.8	12.4	4.1
2024*	15.7	14.2	13.0	4.5

Cədvəldən göründüyü kimi, son 10 ildə Azərbaycan maliyyə sektorunda davamlı artım müşahidə olunur. Kreditlərin ÜDM-də payı və maliyyə sektorunun ümumi iqtisadiyyatda tutduğu pay yüksəlməkdədir. Bu, iqtisadiyyatın maliyyə resurslarına daha yaxşı çıxış imkanlarının artırılması və maliyyə bazarlarının inkişafı ilə bağlıdır. 2020-ci ildə pandemiyanın təsiri ilə iqtisadi artım mənfi olub, lakin növbəti illərdə sürətli bərpa və artım qeydə alınmışdır. İnvestisiyaların həcmi də ümumiyyətlə artan

tendensiya göstərir ki, bu da iqtisadi inkişaf üçün vacib göstəricidir.

4. Azərbaycan Kontekstində Maliyyə Elminin İnkişafı

Azərbaycan iqtisadiyyatında maliyyə faktorunun rolu son illərdə xeyli artmışdır. Maliyyə bazarlarının inkişafı, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması iqtisadi artıma təkan verir [6].

Cədvəl 4.

Azərbaycan Maliyyə Sisteminin İnkişaf Göstəriciləri (2018–2023)

İllər	Maliyyə Bazarının Həcmi (mlrd. AZN)
2018	8.2
2020	10.5
2023	14.3

Azərbaycanın maliyyə sistemi struktur baxımından genişlənmiş, bank sektoru ilə yanaşı, sığorta, qiymətli kağızlar bazarı və digər maliyyə institutları da inkişaf etmişdir. Bu inkişaf iqtisadi subyektlər üçün daha əlverişli maliyyə resurslarına çıxış imkanı yaratmış və maliyyə xidmətlərinin çeşidini zənginləşdirmişdir. Məsələn, Bakı Fond Birjasının fəaliyyətinin genişlənməsi investisiya imkanlarını artırmış, yerli və xarici investorlar üçün şəffaflıq və etibarlılıq mühitini təmin etmişdir [7].

Rəqəmsal transformasiya prosesi Azərbaycan maliyyə sektorunda innovasiyaların tətbiqini sürətləndirmişdir. FinTech xidmətlərinin tətbiqi, onlayn bankçılıq və mobil ödəmə sistemlərinin yayılması maliyyə xidmətlərinə əlçatanlığı artırmış, maliyyə inklüzivliyini yüksəltmişdir. Bu da xüsusilə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün maliyyə resurslarına çıxış imkanlarını genişləndirmişdir [8].

Eyni zamanda, dövlətin iqtisadi inkişaf strategiyalarında maliyyə sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Azərbaycan Respublikasının “Milli iqtisadiyyatın və iqtisadi siyasətin əsas istiqamətləri” kimi proqram sənədlərində maliyyə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, risklərin idarə olunması və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması prioritetlər kimi qeyd olunur [9]. Bu, öz növbəsində, iqtisadi artımın davamlılığını təmin etməkdə mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan iqtisadiyyatında maliyyə elminin inkişafı elmi tədqiqatların və tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsi ilə bağlıdır. Ölkədə maliyyə sahəsində aparılan tədqiqatlar iqtisadi siyasətə töhfə verir və praktikada tətbiq olunur. Eyni zamanda, universitetlərdə maliyyə elminin müasir tələblərə uyğun tədrisi, kadr hazırlığı ölkənin iqtisadi potensialının artırılmasına xidmət edir [10].

Nəticə etibarilə, Azərbaycan kontekstində maliyyə elminin inkişafı iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması və dayanıqlı inkişafın təmin olunması üçün vacib şərtədir. Bu proses davam etdikcə, maliyyə faktorunun iqtisadi artıma təsiri daha da güclənəcək və ölkənin global iqtisadi proseslərdə mövqeyi möhkəmlənəcəkdir.

Nəticə

Maliyyə faktoru iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyində və davamlı inkişafında əvəzsiz rol oynayır. Bu məqalədə maliyyə faktorunun yaranma səbəbləri, onun iqtisadi proseslərdəki funksiyaları və maliyyə elminin təkamül mərhələləri geniş şəkildə təhlil edilmişdir. Maliyyə elminin formalaşması iqtisadi münasibətlərin mürəkkəbləşməsi ilə əlaqədar inkişaf etmiş və klassikdən müasir nəzəriyyələrə qədər bir sıra mərhələlərdən keçmişdir. Maliyyə faktorunun iqtisadi artıma təsiri investisiyaların artırılması, resursların optimal bölgüsü və risklərin effektiv idarə olunması kimi əsas mexanizmlər vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycan kontekstində isə maliyyə faktorunun rolu son illərdə xeyli artmış, maliyyə bazarlarının inkişafı, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və dövlət tərəfindən investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması iqtisadi artımı dəstəkləmişdir. Maliyyə elminin ölkədə inkişafı iqtisadi siyasətin səmərəliliyinin artırılmasına və dayanıqlı inkişafın təmin olunmasına töhfə verir.

Nəticə olaraq, maliyyə faktorunun iqtisadi fəaliyyət və inkişafda rolu, eləcə də maliyyə elminin təkamülü gələcəkdə də iqtisadi artımın əsas şərtlərindən biri olaraq qalacaqdır. Bu sahədə aparılan elmi tədqiqatlar və praktiki tətbiqlər iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi və innovasiyaların təşviqi üçün əhəmiyyətlidir. Gələcək tədqiqatlarda maliyyə faktorunun daha dərinlən öyrənilməsi və yeni iqtisadi şəraitə uyğunlaşdırılması vacibdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əliyev, R. M. (2019). Azərbaycan iqtisadiyyatında maliyyə sektorunun rolu və inkişaf perspektivləri. Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Əsərləri, İqtisadiyyat və İdarəetmə, 3(45), 55-67.
2. Həsənov, E. Q. (2018). İnvestisiyaların iqtisadi inkişafa təsiri: Azərbaycan təcrübəsi. Bakı Dövlət İqtisadiyyat Universiteti Elmi Hesabatı, 4, 112-120.
3. Məmmədov, T. S. (2021). Müasir maliyyə nəzəriyyələri və onların Azərbaycanda tətbiqi. Azərbaycan İqtisadiyyat Jurnalı, 12(1), 23-38.
4. Quliyev, F. İ. (2022). Rəqəmsal maliyyə texnologiyalarının (FinTech) Azərbaycan

iqtisadiyyatına təsiri. Azərbaycan İqtisadiyyat Elmi Məcmuəsi, 8(3), 45-59.

5. Boot, A. W. A., & Thakor, A. V. (2016). Financial Regulation and Innovation. Review of Financial Studies, 29(2), 247-282.

6. Claessens, S., & Kose, M. A. (2018). Financial Crises: Causes, Consequences, and Policy Responses. IMF Working Paper.

7. Gennaioli, N., Shleifer, A., & Vishny, R. (2018). Money Doctors. Journal of Finance, 73(2), 91-127.

8. Laeven, L., & Levine, R. (2020). Financial Development and Regulation. Annual Review of Economics, 12, 343-366.

9. Levine, R. (2018). Finance and Economic Development: Theory and Evidence. Journal of Economic Literature, 56(2), 437-482.

10. Philippon, T. (2016). The FinTech Opportunity. NBER Working Paper No. 22476.

11. Shiller, R. J. (2017). Behavioral Finance and the Economic Outlook. Journal of Behavioral Economics, 12(3), 145-162.

12. Stiglitz, J. E., & Greenwald, B. C. (2019). Creating a Learning Society: A New Approach to Growth, Development, and Social Progress. Columbia University Press.

13. Allen, F., & Carletti, E. (2017). Fintech, Financial Inclusion and Financial Stability. Journal of Financial Perspectives, 5(2), 23-43.

Амаль Расим оглы ГАСАНЛЫ

кандидат экономических наук,

Аспирант программы доктора наук,

Азербайджанский государственный экономический университет

Старший преподаватель Азербайджанского архитектурно-строительного университета. ORCID: 0009-0009-4551-1668

**ФИНАНСОВЫЙ ФАКТОР В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ:
ВОЗНИКНОВЕНИЕ И ЭВОЛЮЦИЯ ФИНАНСОВОЙ НАУКИ**

Резюме

В данной статье подробно рассматривается роль и значение финансового фактора в эффективности экономической деятельности. В первую очередь анализируются причины возникновения финансового фактора и его функции в экономических процессах. Представлена информация о формировании и этапах развития финансовой науки, а также отмечается связь с развитием экономических отношений. Обсуждается роль и влияние классических и современных теорий финансов в процессе эволюции финансовой науки. Кроме того, подчеркивается важная роль финансового фактора в экономическом росте и устойчивом развитии в современном мире. В статье также анализируются взаимосвязь экономической деятельности и финансовых отношений, оптимальное распределение ресурсов и роль финансовых рынков в экономическом развитии. Освещаются современные тенденции, такие как развитие финансовых систем, инновации и внедрение цифровых технологий. Результаты исследования показывают, что правильное управление финансовым фактором и развитие финансовой науки являются ключевыми факторами экономического роста. В статье приводятся примеры из экономики Азербайджана, определяются перспективы развития финансовой науки в стране и актуальные задачи. В заключение финансовый фактор в экономической деятельности и эволюция финансовой науки рассматриваются как необходимое условие устойчивого экономического развития. Работа также определяет основные направления для будущих исследований и подчеркивает актуальность темы.

Ключевые слова: финансовый фактор, экономическая деятельность, финансовая наука, эволюция, экономическое развитие

Amal Rasim oğlu HASANLI
PhD in Economics,
Doctoral Candidate, Doctor of Sciences Program
Azerbaijan State University of Economics

Senior Lecturer at Azerbaijan University of Architecture and Construction.
ORCID: 0009-0009-4551-1668

FINANCIAL FACTOR IN ECONOMIC ACTIVITY: ORIGIN AND EVOLUTION OF FINANCIAL SCIENCE

Summary

This article extensively explores the role and significance of the financial factor in the efficiency of economic activity. Firstly, the causes of the emergence of the financial factor and its functions in economic processes are analyzed. Information is provided on the formation and development stages of financial science, emphasizing its connection with the development of economic relations. The article discusses the role and impact of classical and modern financial theories in the evolution of financial science. Additionally, the crucial role of the financial factor in economic growth and sustainable development in the modern era is highlighted. The relationship between economic activity and financial relations, optimal resource allocation, and the role of financial markets in economic development are also examined. Modern trends such as the development of financial systems, innovations, and the application of digital technologies are illuminated. The research findings show that proper management of the financial factor and the advancement of financial science are key drivers of economic growth. Examples from the Azerbaijani economy are included, outlining the prospects for the development of financial science in the country and the challenges ahead. In conclusion, the financial factor in economic activity and the evolution of financial science are considered essential conditions for sustainable economic development. The work also identifies main directions for future research and emphasizes the relevance of the topic.

Keywords: financial factor, economic activity, financial science, evolution, economic development.